

MENSENRECHTEN-ACTUALITEITEN.NL

Juli – september 2024

Maarten Hijink, Hannah Jans, Krista Janssen, Samantha Smidt, Anne-Rose Stolk & Odile Verhaar

Samenvatting | De rubriek mensenrechten-actualiteiten.nl beoogt door middel van korte berichten informatie te geven over recente ontwikkelingen in de nationale rechtspraak, de parlementaire praktijk, het regeringsbeleid en de beslissingen van decentrale overheden op het terrein van de grond- en mensenrechten. Door verwijzingen naar verdere bronnen wil deze rubriek vooral als een richtingwijzer fungeren naar uitvoeriger informatie over de gepresenteerde onderwerpen. Waar in deze rubriek verwezen wordt naar jurisprudentie met een European Case Law Identifier (ECLI), is de betreffende uitspraak te raadplegen op de internetsite van de rechterlijke macht, www.rechtspraak.nl (onder het vermelde nummer).

DOI | 10.54195/NTM.19667

© Author(s); licensed under Creative Commons Attribution 4.0

AI-verordening per 1 augustus 2024 officieel van kracht

Op 1 augustus 2024 is de AI-verordening officieel in werking getreden in de gehele Europese Unie.¹ Deze verordening stelt gefaseerd eisen aan zowel ontwikkelaars als gebruikers van kunstmatige intelligentie (AI). De eerste verplichtingen gaan in februari 2025 van kracht, waarbij bepaalde vormen van AI verboden worden. Organisaties worden verplicht om voldoende kennis over AI in huis te hebben, waaronder over de impact die het gebruik van AI kan hebben op mensen.

De AI-verordening is de eerste uitgebreide wetgeving ter wereld die zich richt op het verantwoord ontwikkelen en gebruiken van AI. Organisaties worden verondersteld zich nu al voor te bereiden op de nieuwe eisen die worden gesteld. AI-systemen worden ingedeeld in verschillende risicocategorieën, waarbij systemen die een onaanvaardbaar risico vormen voor de rechten en vrijheden van individuen – zoals systemen die manipuleren of emotieherkenning op de werkvloer – per februari 2025 verboden zullen zijn.

Voor AI-systemen met een hoog risico worden vanaf augustus 2026 strikte verplichtingen opgelegd. Dit betreft systemen die significante impact kunnen hebben op iemands leven, zoals

- M. Hijink is Senior politiek adviseur, Mr. H. Jans is juridisch adviseur bij het College voor de Rechten van de Mens en K. Janssen LLM, mr. S. F. Smidt, mr. J.R.E. Stolk en dr. O. Verhaar zijn beleidsadviseurs bij het College voor de Rechten van de Mens.

¹ EU-verordening 2024/1689.

bij selectie van curricula vitae in sollicitatieprocedures, onderwijsexamens of beoordelingen van asielaanvragen. Dergelijke systemen moeten voldoen aan strenge eisen op het gebied van risicobeheer, de kwaliteit van de gebruikte data en menselijk toezicht. Voor overheden of uitvoerders van publieke taken geldt bovendien dat zij een extra toets moeten uitvoeren om te voorkomen dat het gebruik van AI tot een schending van grondrechten leidt.

AI-toepassingen met een beperkt risico, zoals *chatbots* en *deepfakes*, worden onderworpen aan transparantieplichtingen. Vanaf augustus 2026 moeten organisaties die deze systemen gebruiken, hun gebruikers duidelijk informeren over de AI-toepassingen waarmee zij in aanraking komen.

Regering publiceert eerste Nationale Extremismestrategie

In de eerste Nationale Extremismestrategie 2024-2029 die de voormalige ministers van J&V, BZK en SZW naar de Kamer hebben gestuurd, stellen zij dat de aanpak van gewelddadig of sluimerend extremisme een gezamenlijke verantwoordelijkheid is van overheid, professionals en maatschappelijke organisaties.² Extremisme ondermijnt de democratische rechtsorde. Door de rechtsstaat kent Nederland een samenleving waarin iedereen vrij is te geloven wat hij wil, kunnen burgers invloed uitoefenen op het bestuur en gaat men respectvol met elkaar om. Dit maakt de aanpak van extremisme belangrijk. In de nieuwe strategie is samengebracht wat er al gedaan wordt om deze dreiging aan te pakken en waar dat nog scherper kan.

De strategie richt zich op drie pijlers: het bevorderen van een veerkrachtige en open samenleving, welke zich richt op de gehele samenleving, en twee pijlers die zich richten op extremisme, namelijk het beschermen van de democratische rechtsorde, en het bestrijden van uitwassen van extremisme. Onder de pijler van bescherming van de democratische rechtsorde valt bijvoorbeeld het versterken van de weerbaarheid van burgers tegen desinformatie met extremistisch karakter en het verminderen van de invloed van extremistische uitingen. Ook de bescherming van het veilig uitvoeren van publieke taken valt hieronder.

In het kader van de pijler 'Bestrijding van extremistische uitwassen' wordt er naar eigen zeggen fors ingezet op de aanpak van extremistische uitingen. Er moet niet alleen worden ingezet op het beschermen van de democratische rechtsorde, maar er moet ook worden opgetreden als er sprake is van extremistisch handelen. Bijvoorbeeld door het weren van extremistische sprekers die oproepen tot haat en geweld de toegang tot Nederland te weigeren. Ook wordt ingezet op het aanpakken van aanjagers die anderen mogelijk aanzetten tot geweld, haatzaaien of het verspreiden van extremistisch gedachtengoed, onder andere door strafrechtelijk optreden en door gerichte informatie- en kennisuitwisseling.

Huwelijk opengesteld voor personen van gelijk geslacht in Aruba en Curaçao

AI in december 2022 besloot het Gemeenschappelijk Hof van Justitie van Aruba, Curaçao, Sint Maarten en van Bonaire, Sint Eustatius en Saba (hierna: het Hof) dat de uitsluiting van het

² Ministerie van Justitie en Veiligheid, *Bevorderen, beschermen, bestrijden. Nationale extremismestrategie 2024-2029, 2024; Kamerstukken II 2023/24, 30821, nr. 218.*

huwelijk voor personen van gelijk geslacht in strijd is met het discriminatieverbod. Op 12 juli 2024 heeft de Hoge Raad der Nederlanden (die bij afwezigheid van een rechterlijke instantie voor cassatie op Curaçao de hoogste rechter is) geoordeeld dat de beslissing(en) van het Hof in stand kunnen blijven.³

Het betrof twee rechtszaken die door belangenorganisaties samen met een paar van gelijk geslacht zijn ingesteld tegen het land Curaçao, respectievelijk het land Aruba. Het Gerecht in eerste aanleg van Aruba en het Gerecht in eerste aanleg van Curaçao hebben in die zaken beide voor recht verklaard dat het ontbreken van een alternatief voor het huwelijk, in strijd is met respectievelijk artikel 8 en 14 van het EVRM, en met artikel 3 Staatsregeling en dat zowel Aruba als Curaçao daarmee onrechtmatig handelden.

Het Hof oordeelde vervolgens in hoger beroep dat het uitsluiten van het huwelijk voor paren van gelijk geslacht in strijd is met het discriminatieverbod. Ook oordeelde het Hof dat een geregistreerd partnerschap als alternatief voor het huwelijk onvoldoende is: 'het huwelijk heeft een intrinsieke (symbolische en emotionele) waarde die uitstijgt boven het samenlevingscontract en het geregistreerd partnerschap'. Het argument van tegenstanders van het huwelijk voor personen van gelijk geslacht berustte op de vrijheid van godsdienst. Dat recht moet 'gewaarborgd worden, maar gaat niet zo ver dat men de eigen godsdienstige normen en waarden kan opleggen aan een ander', aldus het Hof.

Het Hof oordeelde dat het recht om te huwen mogelijk moest worden gemaakt door de ambtenaar van de burgerlijke stand. Aruba en Curaçao zijn in cassatie gegaan omdat zij meenden dat het Hof ingreep in een landsverordening en op de stoel van de wetgever was gaan zitten. De Hoge Raad was echter van oordeel dat dit mocht, omdat het rechtstekort al geruime tijd bestond, de ingreep technisch niet gecompliceerd was en het openstellen van het huwelijk verder niet afhankelijk was van het maken van keuzen van politieke aard.

Op zaterdag 27 juli 2024 was het zo ver: het eerste lesbische stel is getrouwd op Curaçao. Dat is een historisch moment voor de erkenning van mensenrechten van paren van gelijk geslacht.

Rechtbank oordeelt dat burgemeester geen last onder dwangsom mag opleggen aan demonstranten

Op 12 augustus 2024 deed Rechtbank Haarlem uitspraak in een zaak over het demonstratierecht.⁴ De burgemeester van Haarlem had aan vier demonstranten een last onder dwangsom opgelegd. De demonstranten namen deel aan verschillende demonstraties in Haarlemse winkels en werkten niet altijd mee wanneer de demonstraties werden beëindigd op grond van artikel 8 Wet openbare manifestaties (Wom). Om herhaling te voorkomen heeft de burgemeester een last onder dwangsom opgelegd aan de demonstranten. Voor elke keer dat de demonstranten weigeren gehoor te geven aan de beëindiging van een demonstratie, en dus in overtreding zijn van artikel 8 Wom, moeten zij duizend euro betalen.

De demonstranten voeren bij de rechtbank aan dat het opleggen van de last onder dwangsom in strijd is met de uitgangspunten en de systematiek van de Wom. Zo moet de overheid bij het gebruiken van de bevoegdheid onder artikel 8 Wom een terughoudende en repressieve opstelling

³ Hoge Raad 12 juli 2024, ECLI:NL:HR:2024:977; Hoge Raad 12 juli 2024, ECLI:NL:HR:2024:978.

⁴ Rechtbank Noord-Holland 12 augustus 2024, ECLI:NL:RBNHO:2024:8186.

innemen, aldus de demonstranten. Daarnaast betogen de demonstranten dat de Wom een eigen kader voor handhaving kent en dat het opleggen van een last onder dwangsom een oneigenlijk middel is tot handhaving van de Wom.

De burgemeester voert aan dat de lasten niet zien op het gebruik van de bevoegdheid onder artikel 8 Wom, maar op het niet-naleven van een opdracht tot beëindiging van een demonstratie op grond van dit artikel. Daarnaast zou de Wom bestuursrechtelijke handhaving niet uitsluiten.

De rechtbank oordeelt dat de burgemeester niet bevoegd was om de last onder dwangsom op te leggen. Bij de toepassing van artikel 8 Wom is een terughoudende en repressieve opstelling vereist, zo blijkt uit de wetsgeschiedenis. Door het opleggen van de last onder dwangsom is juist sprake van een proactieve opstelling. Het doel is immers een herhaling van de overtreding te voorkomen. Verder stelt de rechtbank dat de Wom geen ruimte laat voor bestuursrechtelijke handhaving, omdat dit niet expliciet in de Wom is opgenomen.

Rechtbank veroordeelt Tweede Kamerlid voor opruiing en legt taakstraf op

Rechtbank Den Haag heeft op 11 juni 2024 een Tweede Kamerlid veroordeeld voor opruiing tot gewelddadig optreden tegen het openbaar gezag.⁵ De verdachte heeft dit op twee verschillende momenten gedaan, te weten bij een demonstratie in 2022 en tijdens een interview op YouTube uit 2022.

De eerste vraag die de rechtbank moet beantwoorden is of de uitingen van de verdachte hebben opgeruid. Om te bepalen of sprake is van opruiing tot gewelddadig optreden tegen het openbaar gezag moet onder andere gekeken worden naar de inhoud en de strekking van de gedane uiting in samenhang bezien en naar de context waarin de uitingen zijn gedaan.

De rechtbank stelt allereerst vast dat er ten tijde van de uitingen sprake was van een hevige politieke discussie over onteigening en gedwongen uitkoop van boerenbedrijven. Dit leidde tot gevoelens van onrust en onveiligheid in de samenleving. Ook hadden er voorafgaand aan de uitingen van verdachte verschillende boerendemonstraties plaatsgevonden waarbij geweld dreigde en ook strafbare feiten zijn gepleegd.

Met betrekking tot de inhoud en strekking van de uitingen concludeert de rechtbank dat blijkt dat de verdachte het gerechtvaardigd vindt om in gewelddadige opstand te komen tegen een overheid die onrechtmatig handelt vanwege het stikstofbeleid en de voorgenomen onteigening van boeren, en dat het in zo'n situatie toegestaan en noodzakelijk of wenselijk is om de regering met geweld af te zetten.

De verdachte heeft deze uitspraken gedaan tegenover ontevreden boeren die al demonstreerden tegen overheidsbeleid. Daarnaast heeft de verdachte de uitspraken gedaan in zijn hoedanigheid als volksvertegenwoordiger, waardoor er meer gewicht aan zijn uitspraken zal worden toegekend. Dit alles maakt dat sprake is van een opruiend karakter.

De tweede vraag is of sprake is geweest van opzet. Ook deze vraag beantwoordt de rechtbank bevestigend. Zo heeft de verdachte geen afstand gedaan van zijn uitingen nadat daar kritiek op was gekomen. Daarnaast mag verondersteld worden dat de verdachte zich er, als volksvertegenwoordiger, van bewust is dat enig gezag wordt toegekend aan zijn uitingen en dat er

⁵ Rechtbank Den Haag 11 juni 2024, ECLI:NL:RBDH:2024:8969.

daardoor eerder gevolg kan worden gegeven aan zijn uitingen. De rechtbank veroordeelt de verdachte tot een taakstraf van tweehonderd uren.

Rechtbank Den Haag: discriminatie wegens onvoldoende woonwagendstandplaatsen

Met de intrekking van de Woonwagenwet in 1999 is woonwagenbeleid de verantwoordelijkheid geworden van gemeenten. Dit heeft in veel gemeenten geleid tot een – door het ministerie van Binnenlandse Zaken goedgekeurd – uitsterfbeleid, waarbij het aantal woonwagendstandplaatsen steeds minder werd. In 2014 oordeelde het College voor het eerst dat daarbij sprake was van verboden onderscheid.⁶ Het nieuwe beleidskader van 2018 maakte een einde aan dit uitsterfbeleid. De praktijk lijkt echter helaas anders. Nadat het College in 2020 oordeelde dat de gemeente Den Haag in strijd handelde met het discriminatieverbod,⁷ vorderde een stichting recent bij de Rechtbank Den Haag dat de gemeente haar beleid wijzigt en aanvullende woonwagendstandplaatsen realiseert.⁸

Het meest verstrekkende standpunt van de stichting is dat op de gemeente een resultaatsverplichting rust om voldoende standplaatsen te realiseren, maar de rechtbank gaat daar niet in mee. De stichting beroept zich daarbij op artikel 8 EVRM. Volgens vaste rechtspraak van het EHRM is het woonwagendleven een wezenlijk onderdeel van het familie- en gezinsleven van Sinti, Roma en woonwagendbewoners. Uit artikel 8 volgt een positieve verplichting om de levensstijl van woonwagendbewoners te faciliteren. Of een gemeente voldoende standplaatsen heeft gerealiseerd, is afhankelijk van de omstandigheden van het geval. Daarbij speelt mede een rol dat de grond in de gemeente schaars is, en dat de gemeente rekening heeft te houden met andere (openbare) belangen. Het bestaan van een wachtlijst voor een standplaats is dus op zichzelf niet in strijd met artikel 8 EVRM (het recht op eerbiediging van privé-, familie- en gezinsleven), zo oordeelt de rechtbank.

Voor zover de stichting betoogt dat op de gemeente een resultaatsverplichting rust om zoveel standplaatsen te realiseren dat de wachttijd voor een standplaats is teruggebracht tot de wachttijd voor een sociale huurwoning en woonwagendbewoners niet langer nadeliger behandeld worden dan huurders van sociale huurwoningen valt dit onder de reikwijdte van het discriminatieverbod, zo oordeelt de rechtbank. De rechtbank vergelijkt daarbij woonwagens met grondgebonden (niet-gestapelde) woningen in de sociale sector, omdat woonwagens een relatief groter beslag leggen op de beschikbare openbare ruimte. De wachttijd voor een dergelijke woning is in Den Haag 110 maanden. De wachttijd voor een standplaats is onbekend, maar er zijn tientallen personen die al langer dan vijftien jaar op de wachtlijst staan. Daarmee staat voldoende vast dat er geen gelijkwaardig huisvestingsaanbod is.

De rechtbank concludeert dat de gemeente in strijd handelt met het discriminatieverbod, zoals neergelegd in artikel 7 en 7a van de Algemene wet gelijke behandeling (Awgb). De gemeente moet binnen vijf jaar de wachttijd voor een woonwagendstandplaats vergelijkbaar hebben gemaakt met de wachttijd voor een sociale huurwoning in laagbouw.

6 College voor de Rechten van de Mens 19 december 2014, oordeel 2014-165.

7 College voor de Rechten van de Mens 7 december 2020, oordeel 2020-108.

8 Rechtbank Den Haag 29 mei 2024, ECLI:NL:RBDHA:2024:7830.

College voor de Rechten van de Mens: driemaal discriminatie door banken

De afgelopen maanden was er veel aandacht voor discriminatie door financiële instellingen, doordat er meerdere onderzoeken hiernaar werden gepresenteerd.⁹ Het College behandelde recent meerdere zaken over discriminatie door banken die bepaalde transacties stopzetten. Hieronder volgt een korte samenvatting van drie zaken waarin inmiddels een oordeel verschenen is.

Twee verzoekers dienden een klacht in tegen ING wegens vermeend onderscheid op grond van ras of nationaliteit. In de ene zaak ging het daarbij om een man, die een bedrag van honderd euro naar zichzelf overmaakte, met in de omschrijving bij de transactie de Arabisch klinkende achternaam van zijn broer.¹⁰ ING blokkeerde die transactie en verzocht de man om informatie over zijn broer. Een toelichting op dat informatieverzoek wilde de ING niet geven, ook niet nadat de man een klacht indiende.

Bij het College blijkt dat ING de transacties blokkeerde vanwege een gedeeltelijke overeenkomst van de naam van zijn broer met namen op Europese sanctielijsten. Omdat op die sanctielijsten voor het overgrote deel personen staan met niet-Nederlands klinkende namen, maakt ING daarmee indirect onderscheid op grond van niet-Nederlandse afkomst. Dat onderscheid kan niet gerechtvaardigd worden, zo oordeelt het College. Dat komt onder meer omdat ING onvoldoende rekening houdt met de belangen van de onterecht getroffen klanten. Het feit dat ING die klanten geen enkele tekst en uitleg geeft, speelt daarbij een belangrijke rol.

In de andere zaak tegen ING speelt een vergelijkbare kwestie, alleen betreft het hier een vrouw die in een aantal transacties de niet-Nederlands klinkende naam van haar echtgenoot vermeldt.¹¹ Ook de vrouw wordt gevraagd informatie aan te leveren over haar echtgenoot, waar zij gehoor aan geeft. Desondanks blokkeert ING daarna nogmaals twee transacties. Het College oordeelt dat sprake is van verboden onderscheid, omdat het ingezette middel niet passend was om het doel te bereiken.

De derde zaak betreft het handelen van ASN Bank.¹² Een man maakt geld over naar zijn zus in Palestina. Bij het College blijkt dat deze transactie geblokkeerd werd door de tussenbank die ASN gebruikt voor transacties buiten het SEPA-gebied. ASN stelt dat zij niet verantwoordelijk is voor het interne beleid van die bank, en heeft niet nagevraagd waarom de betaling niet verwerkt is. Het College oordeelt dat ASN Bank wel degelijk nader onderzoek had moeten doen naar de reden voor de blokkade van de transactie, omdat ASN immers de opdracht geeft tot betaling. ASN zou, om discriminatie uit te kunnen sluiten, naar de motivering van de tussenbank moeten vragen. Omdat ASN dat niet gedaan heeft, is er sprake van discriminatie op grond van ras.

9 Een *self-assessment* onder zes grote banken door de Nederlandse Vereniging van Banken, een onderzoek van het ministerie van Financiën naar discriminatie-ervaringen van burgers en een onderzoek van De Nederlandsche Bank naar maatregelen van banken tegen discriminatie.

10 College voor de Rechten van de Mens 25 juli 2024, oordeel 2024-63.

11 College voor de Rechten van de Mens 25 juli 2024, oordeel 2024-62.

12 College voor de Rechten van de Mens 30 augustus 2024, oordeel 2024-74.

College voor de Rechten van de Mens publiceert rapport over stand van zaken rondom de uitvoering van het VN-verdrag handicap

Het College heeft een rapport ingediend bij het VN-comité inzake de rechten voor personen met een handicap (VN-comité handicap) waarin het informatie geeft over de stand van zaken rondom de uitvoering van het Verdrag inzake de rechten van personen met een handicap (VN-verdrag handicap) in Nederland.¹³ Op grond van artikel 35 VN-verdrag handicap moet Nederland eens per vier jaar aan het VN-comité handicap rapporteren over de stand van zaken met betrekking tot de implementatie van het verdrag. Het College heeft zijn rapport ingediend in het kader van deze rapportagecyclus.

Het College schrijft in het rapport dat het ziet dat de Nederlandse regering belangrijke stappen heeft gezet om de bescherming van de rechten van mensen met een beperking in Nederland te verbeteren. Aan de andere kant constateert het College ook dat er meer concrete doelstellingen en activiteiten nodig zijn om de uitvoering van het VN-verdrag handicap te garanderen. Met betrekking tot de door de regering vastgestelde Meerjarige Nationale Strategie voor de implementatie van het VN-verdrag handicap stelt het College dat dit een positieve ontwikkeling is. Niettemin komt niet het hele verdrag in deze strategie naar voren. Dit kan ertoe leiden dat het verdrag niet helemaal wordt uitgevoerd en dat vindt het College zorgelijk.

In het rapport vraagt het College ook aandacht voor de gelding van het VN-verdrag handicap op Caribisch Nederland. Hoewel de regering heeft aangegeven dat het verdrag ook voor Caribisch Nederland zal gaan gelden, is er nog geen tijdlijn. Het College vindt het gebrek aan vooruitgang op dit gebied schadelijk voor de bescherming van de rechten van mensen met een beperking in Caribisch Nederland.

Onderzoek en verdieping van de juridische kaders voor een gezond leefmilieu

Burgers, bedrijven, overheden en belangenorganisaties wenden zich steeds vaker tot de rechter voor kwesties over wat wel of niet mag in de leefomgeving. De Raad voor de leefomgeving en infrastructuur (Rli) onderzocht deze ‘juridisering van leefomgevingskwesties’ en stelt dat wetten en regels in een rechtsstaat het gereedschap van de overheid zijn om beleidsdoelen te bereiken.¹⁴ Tegelijkertijd bieden deze wetten burgers, bedrijven en belangengroepen de zekerheid dat de overheid zich aan dezelfde regels houdt.

De Rli wijst op de verantwoordelijkheid van de politiek om de invulling van Europese en internationale wetten en regels door Nederland niet te beperken tot de minimumeisen. Dit verkleint de kans op rechtszaken over een ‘te magere invulling’ van Europese wetgeving. Hoe beter rekening wordt gehouden met Europese en internationale verdragen, zoals het Europees Verdrag voor de Rechten van de Mens, des te kleiner is het risico op een negatieve rechterlijke toetsing, aldus de raad.

Wat de juridische verplichtingen zijn die voortvloeien uit deze Europese en internationale verdragen onderbouwt het College voor de Rechten van de Mens in het eerste deel van de

¹³ College voor de Rechten van de Mens, *Aanvullend rapport aan het VN-comité inzake de rechten van personen met een handicap*, augustus 2024.

¹⁴ Raad voor de leefomgeving en infrastructuur, *Met recht balanceren. Juridisering van de leefomgeving*, 2024.

Mensenrechtenrapportage 2023 over het recht op een schoon, gezond en duurzaam leefmilieu.¹⁵ In dit rapport legt het College uit dat de Nederlandse overheid verschillende verplichtingen heeft om het recht op een gezond leefmilieu te realiseren. De twee andere delen van de Menschenrechtenrapportage 2023 betreffen een analyse op klimaat en leefmilieu en een analyse op bestaanszekerheid en leefmilieu en zullen ook in 2024 verschijnen.

Een aantal rechtsbeginselen is relevant bij de toepassing en interpretatie van deze verplichtingen, zoals het beginsel van geen schade berokkenen, preventie, voorzorg, non-discriminatie, gelijkheid en 'de vervuiler betaalt'. Het College heeft op basis van deze beginselen een juridisch kader ontwikkeld waarmee beleidsmakers en volksvertegenwoordigers kunnen bijdragen aan het verzekeren van een gezond leefmilieu van huidige en toekomstige generaties in zowel Europees als Caribisch Nederland.

Meer aandacht nodig voor versterking van de rechtsstaat

Zowel de Raad voor de rechtspraak (hierna: de Raad) als de Staatscommissie rechtsstaat roepen het nieuwe kabinet op om de komende kabinetsperiode meer te investeren in de rechtsstaat. In een brief aan minister-president Schoof wijst de Raad voor de rechtspraak onder andere op het belang om samen de democratische rechtsstaat uit te dragen en de toegang tot het recht en de rechter te verbeteren.¹⁶

In de brief schrijft de Raad blij te zijn dat in het hoofdlijnenakkoord nu expliciet staat dat er binnen de kaders van de democratische rechtsstaat zal worden gehandeld. Dit voorkomt dat er een situatie ontstaat waarin rechters als hindermacht worden gezien in plaats van een noodzakelijke tegenmacht die ieders rechten beschermt. Ook geeft de Raad aan dat het investeren van het kabinet in de rechtsstaat een goede en noodzakelijke ontwikkeling is. Wel zijn extra investeringen hard nodig en moet ook de toegang tot het recht voor burgers worden verbeterd.

De oproep van de Raad sluit aan bij het in juni uitgekomen rapport van de Staatscommissie rechtsstaat.¹⁷ In dit rapport concludeerde de Staatscommissie dat in het handelen van politici, bestuurders en ambtenaren van de overheid de rechtsstaat vaak niet als leidend wordt gezien. Zo schiet rechtsbescherming voor een aanzienlijke groep burgers in een kwetsbare positie tekort, zoals in het geval van de toelagenaffaire. De Staatscommissie roept het parlement en de regering op om de rechtsstaat meer leidend te maken in het handelen van de overheid; beleid, wetten en uitvoeringspraktijk te vereenvoudigen en de rechtsbescherming van burgers te verbeteren. Daarnaast roept de Staatscommissie op tot een dialoog tussen de staatsmachten op basis van een rechtsstaatagenda om verbeteringen mogelijk te maken.

15 College voor de Rechten van de Mens, *Mensenrechten in Nederland 2023: Realisatie van het recht op een schoon, gezond, duurzaam leefmilieu in Nederland – deel 1: juridisch kader*, 2024.

16 Raad voor de Rechtspraak, *Brief Rvdv aan minister-president 2024*, 4 juli 2024.

17 Staatscommissie rechtsstaat, *De gebroken belofte van de rechtsstaat: 10 verbetervoorstellen met oog voor de burger*, juni 2024.

Onderzoek naar arbeidsmarktdiscriminatie van moslima's gepubliceerd

De Verkenning arbeidsmarktdiscriminatie van moslima's is vernieuwend onderzoek dat de Radboud Universiteit in opdracht van de voormalig minister van SZW, Van Gennip, heeft uitgevoerd.¹⁸ Het laat zien dat door moslima's op de arbeids- en stagemarkt ervaren discriminatie aan de orde van de dag is, en dat zichtbaarheid daar een grote rol in speelt. Zo krijgen moslima's met een hoofddoek in vergelijking met andere groepen vrouwen bij sollicitaties twee tot zeven keer minder positieve reacties (zoals uitnodigingen).

De vernieuwende intersectionele analyse van discriminatie waarbij de onderzoekers kijken naar de samenhang tussen religie, gender en afkomst (migratieachtergrond), levert specifieke nieuwe kennis op over de discriminatie die moslima's met en zonder hoofddoek ervaren op de arbeids- en stagemarkt. Discriminatie van moslima's blijkt in alle fasen van het arbeidsproces voor te komen. Behalve bij de werving en selectie (zoals reeds bekend) ook op de werkvloer (voornamelijk in de vorm van micro-agressies) en bij promotie. Het onderzoek bevestigt dat negatieve stereotypen en vooroordelen rond religie, gender en herkomst ertoe leiden dat moslima's ook minder kans maken op promotie en vaker uitstromen.

Nieuw is ook dat het onderzoek laat zien in welke sectoren discriminatie van moslima's voorkomt, en in welke mate. In alle sectoren komt discriminatie voor, maar vaker en explicieter bij beroepen in de detailhandel, de economische en commerciële sector, en bij beroepen waarvoor klantcontacten vereist zijn. Uit het onderzoek komt naar voren dat moslima's bepaalde opleidingen en arbeidssectoren mijden om mogelijke discriminatie te omzeilen (ook in verband met stages). In de zorgsector en bij de overheid ervaren moslima's eveneens discriminatie, bij de overheid vaak met 'neutraliteit' als reden. De onderzoekers menen dat de overheid met een hoofddoekverbod voor politieagenten en boa's niet het goede voorbeeld geeft. Inzicht in mechanismen en oorzaken van discriminatie van moslims leidt tot de conclusie van de onderzoekers dat de bestaande (overheids)aanpak aanvulling behoeft om de ervaren discriminatie effectief te kunnen bestrijden.

De onderzoekers presenteren vijf aanvullende handelingsperspectieven: 1. Bestrijd ook discriminatie op de werkvloer; 2. Benut extra mogelijkheden voor monitoring en opsporing; 3. Zet ook in op sanctioneren en handhaven, zorg dat melden loont en vergroot zo het vertrouwen van (mogelijke) slachtoffers in de overheidsaanpak van discriminatie; 4. Bestrijd stigmatisering van moslims en moslima's en zorg voor positieve erkenning van religieuze diversiteit en 5. Kijk kritisch naar de rol van de overheid en bestrijd systemische discriminatie.

LHBTI+-acceptatie onder jongeren daalt hard

Dalende maatschappelijke acceptatie van LHBTI+-personen lijkt een aanhoudend probleem. Voor de zomer werd de Gezondheidsmonitor Jeugd van de gemeente Amsterdam gepubliceerd, waaruit bleek dat maar 43 procent van de leerlingen het normaal vindt als mensen van hetzelfde

18 L. Blommaerts e.a., *Eindrapportage verkenning arbeidsmarktdiscriminatie moslima's*, 2024.

geslacht verliefd op elkaar zijn.¹⁹ Dit deed veel stof opwaaien, zeker toen bleek dat in andere regio's eenzelfde trend zichtbaar was.²⁰ Ook uit de Landelijke Veiligheidsmonitor 2021-2022²¹ bleek al dat LHBTI+-leerlingen vaker worden gepest en de acceptatie daalt.

In mei 2024 werd in opdracht van het WODC een onderzoek gepubliceerd over het Actieplan Veiligheid LHBTI 2019-2022. Conclusie van het onderzoek: een effectieve aanpak van geweld tegen LHBTI'ers vraagt meer middelen en meer aandacht. Het actieplan bleek vooral acties te bevatten die al werden uitgevoerd en stelde geen extra geld beschikbaar voor uitvoering of nieuw beleid. Dit actieplan richtte zich bovendien hoofdzakelijk op homoseksuele en lesbische personen, waarbij weinig aandacht uitging naar de 'BTI' (bi+, transgender, non-binaire en intersekse personen) van de doelgroep. Het verbeteren van hun maatschappelijke positie is nog ingewikkelder, zeker gezien de toenemende felle (online) uitingen van discriminatie tegen transgender personen. De online haat wordt bovendien veelal door jongeren geaccepteerd: onderzoek vanuit het Kennisplatform Inclusief Samenleven wijst uit dat jongeren negatieve reacties als onderdeel beschouwen van hun (online) leefwereld.

In het onderzoek van WODC wordt geconcludeerd dat er meer inzicht nodig is voor meer meetbare doelen, vooral naar de maatschappelijke positie, acceptatie, rechtsbescherming en specifieke problematiek die (sociale) onveiligheid veroorzaakt. Staatssecretaris van Onderwijs en Emancipatie Mariëtte Paul heeft in ieder geval aangekondigd meer onderzoek te willen naar de oorzaak van de afnemende tolerantie onder jongeren.²²

19 GGD Amsterdam, *Gezondheid en welbevinden Amsterdamse jongeren. Resultaten Gezondheidsmonitor Jeugd 2023*, 28 mei 2024, te raadplegen via <https://www.ggd.amsterdam.nl/onderzoek/gezondheidsmonitors/jeugd/#hd21ce7bf-8405-4390-a4c8-8f1b6f0c2d99>.

20 GGD, *Gezondheidsmonitor Jeugd 2023*, mei 2024, te raadplegen via <https://www.monitorgezondheid.nl/gezondheidsmonitor-jeugd/2023> .

21 CBS, *Veiligheidsmonitor 2021*, 1 maart 2022, te raadplegen via <https://www.cbs.nl/nl-nl/publicatie/2022/09/veiligheidsmonitor-2021>).

22 WODC, *De regenboog kleuren. Evaluatie van het Actieplan veiligheid Libti 2019-2022*, 2024.